

«Erkek adam ýurduny taşlap uruşdan gaçarmy?»

Category: Kitapcy, Publisistika, Sözler

написано kitapcy | 26 января, 2025

"Erkek adam ýurduny taşlap uruşdan gaçarmy?" «ERKEK ADAM YURDUNY TAŞLAP URUŞDAN GAÇARMY?»

Türkiýede gündelik durmuşda-da, sosial mediýada hem uzak wagtdan bări migrantlara we bosgunlara garşı linç kampaniyast alnyp barylýar. Köçeden geçip barýan ýonekeý raýatdan başlap teleýaýlymlarda dünýä täzeliklerini teswirleýän «atly-owazaly» hünärmenlere çenli hemmeler bosgunlara çöwjeýär. Hamana hazır Türkiýede migrant ýa-da gelmişek bolmak ullakan aýyp we etmiş. Ilki bilen şuny nygtap geceýin, bosgun bilen migrant biri-birinden aýry manyly sözler bolsa-da, Türkiýede ikisem bir manyda ulanylýar. Sonuň üçin bizem bärde tapawut goýmazdan ikisiinem manydaş sözler hökmünde ulanmaly bolýarys. Ýonekeý türk raýatlary Youtuber-leriň taýýarlaýan köçe

reportažlarynda migrantlara agyzlaryndan gelen hapa-paýş sözlerini ýagdyrýan bolsa, gijesi-gündizi bilen teleýalymlarda oturan meşhur hünärmenlerem olardan pes galanok. Gaytam tersine, ýüregiň bulájy birtopar samsyklaç zatlary aýdýarlar.

Bularyň birem «İYİ» partiýasynyň Balykesir şäheri boýunça halk deputaty Turhan Çömez. Ol Owganystanda 2021-nji ýylyň awgust aýynda respublikan režimiň dargamagyndan soň ABŞ tarapyndan tälim berilen 500 müň owganystanlynyň hamana agzalalyk we dawa-jenjel döretmek maksady bilen Türkíyä getirilendigini we bularyň köpüsiniňem Türkíyede oba ýerlerinde we daglarda çopançylyk edýändigini aýdýar.

Çömeziň ýene bir öñe sürýän pikiri şeýle: «Bu 500 müň owganystanly metanfetamin atly psihotrop maddasynda ulanylýan efedra atly ösümligi götermek üçin goşhalta ulanýar. Talihan amerikanlar bilen işleşen bu owganlaryň gitmegine olaryň aýallaryny we çagalalaryny zamuna alandan soň rugsat berdi, ýagny özüňiz gidiberiň, aýallaryňz we çagalalaryňz bize galar diýdiler».

Turhan Çömez aklyndan azaşan telbäniňem aýtmajak bular ýaly samsyklaç pikirini aýdandan soň özuniň hemme zatdan ötri alymdygyny we komplimasiýa teoriýalaryny ýigrenýändigini, öñe sürýän pikirleriniň owgan dostlaryndan edinen ygtybarly maglumatlara esaslanýandygyny aýdýar.

Ilki bilen şuny aýtmak gerek, owgan harby we hukuk goraýy işgärleri jemi alanda 300-350 müň harby gullukçydan we polisiýa işgärinden ybaratdy. Soňky ýyllarda goşundan we polisiýadan işini taşlap gaçýanlaryň sany köpelendiği üçin bularyň sany 2021-nji ýyla gelinende ýarpa inipdi.

Talibanyň Käbile giren 2021-nji ýylyň 15-nji awgustyndan bări bir aýyň dowamynda 120 müňe golaý owganystanly amerikan we NATO uçarlary bilen Günbatara uçuryldy. Bularam dargan režimiň ýokary wezipeli ýolbaşçylaryndan, ISAF we BMG üçin işleýän owgan dilmaçlaryndan, gullukçylardan, sungat işgärlerinden, žurnalistlerden, harby gullukçylardan ybaratdy. Yönekeý harby gullukçylar harby lybaslaryny çykaryp obalara dargady, sowatly ýokary düzüm bolsa Günbatara gaçdy.

Respublika döwründe Owganystanda üç müňe golaý gysgaça NGO diýilýän daşary ýurt haýyr-sahawat guramalary işleýärdi. Bular 400-500 müň adamy ekläp-saklaýardy. Bu ýerlerde işleýän yonekeý owganystanly 500-750 dollar aýlyk alýardy, bulam 10

adamlyk maşgalanyň gününü dolamagyna ýetýärdi. Talibanyň gelmegi bilen ähli NGO-lar Owganystandan çykyp gitdi. İşsiz galan ýarym million çemesi sowatsyz owganystanly alaçsyz Günbatara sary ýola rowana boldy. Eyranyň üstünden daglary paýu-pyýada aşan bu ýaş oglanylaryň ýanyна goş-golamly çemodan almaga ýagdaýlary ýokdy, olaram iki laý eşigini salmak üçin ýanlaryna ýeñiljek goşhalta (el sumkasy) alypdylar.

Owganystanda we bütin Orta Aziýada temmäki ýapragyndan ýasalýan çygly ýaşyl madda ulanylýar, oña nas diýilýär.

Nas sowatsyzlara we garamaýaga mahsus keýp beriji madda, sowatly adamlar nas atanok, cılım çekýär. Çılım ýaly adama keýp we rahatlyk berýändigi üçin owganlaryň ýanynda nasynyň bolmagynda geňlärlik zat ýok. Çömeziň öz ýanyndan pal atyp zäherli psihitrop maddasy diýyän zady nas bolmaly.

Çömeziň 500 müň tälim berlen owgan diýyän adamlary, ine, şol NGO-larda işläp, soňam işsiz galyp ýollara çykan we Türkýede çopançylyk edýän bilimsiz garyp owganystanlylardyr. Şonsuzam oba ýerlerinden gelen bilimsiz owganystanlylaryň köpüsiniň Türkýede iň başaraýjak işleri ekin-tikin we maldarçylyk. Munyň nämesi erbet?

Galyberse-de, Türkýede çopançylyk edýänleriň köpüsi dil problemasy bolmadyk owganystanly türkiler, ýagny özbekler we türkmenler. Olaram ahyrsoñunda poh-püsüliň arasynda ýa-da dagda-düzde iň agyr işlerde işläp, iň pes aýlyk hakyny alýarlar. Bikanun ýagdaýda ýurda girendikleri üçin uly şäherlerden we polisiýanyň eliniň ýetip biläýjek ýerlerinden daşda bolmak olaryň peýdasyna.

Görlüsi ýaly, Turhan Çömez ondan-mundan edinen çala-çapdyr maglumatlary bulen özi üçin şeýle bir owadan komplimasiýa teoriýasyny düzüpdir we muny-da ýörite ähmiyetli maglumat ýaly edip köpcüligiň dykgatyna ýetirýär. Geň we gülkünç ýeri, Çömeziň özüne komplimasiýa teoriýalaryny halamaýan alym adam hökmünde baha berýändigi.

Sözbaşydky sorag barada aýdanda, Türkýede bosgunlara we migrantlara iň köp berilýän soraglaryň biri. Muny soraýanlar bir zat bilmek, kanagatlanarly jogap almak üçin däl-de, aýyplamak, kemsitmek, degnasyna degmek üçin soraýarlar. Taryhçy Ilber Ortaýla çenli juda ýokardan garaýan gopbamsylyk bilen «öz ýurduny goramaýan adam bilen meniň ne işim bolup biler?» diýyär.

Bir zat aýdaýyn, Ortaýlynyň özem Ikinji jahan urşunda Krymdan

gaçan tatar maşgalasyň çagasydyr we Awstriýadaky bosgunlaryň lagerinde düneä inipdir.

Ilki bilen şuny aýratyn belläp geçmek gerek, uruşdan gaçmagyň watansöýüjilige ýa-da dönüklige dahilly ýeri ýok. Taryhyň dürli döwürlerinde dürli halklardan bolan adamlar garşysyna göreşip bolmajak uly kynçylyklara sezewar bolanlarynda ýaşaýan ýerlerini taşlap gidipdir. Munuň özi aslynda akyllly-başly we pragmatiki adamlaryň edäýjek zady. Bärde ýalnyş zat munuň tersi – ýagny ömrüni bihuda ýere kül etmekdir.

Ýaşaýan ýurduňyz parçalanan bolsa, graždanlyk ursy turan bolsa, hatda öz döwletiňiz we goşunyňyz sizi bombalaýan bolsa, işlemäge iş bolmasa, baran edaraňyz para bermeseň gapyny ýüzüňe ýapýan bolsa ýa-da iş oñarmaýan bir çöňñe birgiden akyllynyň üstünden höküm sürýän bolsa, ýonekeý raýat hökmünde siziň etjek iň akyllly-başly, oýlanyşykly edip biljek zadyňyz – şol ýurdy taşlap gaýtmakdyr. Ol ýerde gorar ýaly zat, arkasynda durar ýaly gymmatlyk galmadyk bolsa, kimi, nämäni, nämäniň hatyrasyna gorajak?

Emma ortada adamlaryň ynanyp biljek uly dawasy we maksat birligi bar bolsa, hemmekee soňuna çenli goraram, gerek bolsa şirin janlaryny-da orta goýar. Muňa ýekeje mysal, 1979-njy ýylда Sowet Soýuzy Owganystana girende owganlar aýaga galyp, ýurtlaryny goradylar we bütin dünýäniň söygüsini gazandylar. Edil häzirem bir gysym bolup galan palestinaly ýitip-ýok bolup gitmegiň băriýanynda ýurduny goraýar we depelerinden bomba ýagyp durka-da adamlar oba-şäherlerini terk edenok. Häzir Türkýede kemsidilýän we masgaralanýan siriýalylaram ýurtlary dört-bäs bölege bölünmedik bolanlygynda we ortada goramaga zat bir zat galanlygynda soňuna çenli göreşjekdiklerine birjigem şübhelenmeyärin.

Türkiýede bosgunlaryň we migrantlaryň ýurduň arkasynda uly agram döredendigi dogry. Emma muny migrantlara agzyňdan gelen hapa-paýş sözleri aýdyp, olary kemsidip, masgaralap gündelik durmuşymyzda başdan geçirýän kynçylyklarymyzyň we şowsuzlyklarymyzyň awusyny olardan çykaryp ýeňledip bilmeris.

Esedulla OGUZ,

Germaniýada ýaşaýan türkmen žurnalisti.

Sişenbe, 20.08.2024 ý. Publisistika